

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI İLETİŞİM REHBERİ

İletişimi
Yeniden
Düşünmek

tr.undp.org

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI İLETİŞİM REHBERİ

İletişimi
Yeniden
Düşünmek

tr.undp.org

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI İLETİŞİM REHBERİ

İletişimi Yeniden Düşünmek

© Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye, Şubat 2021

Yıldız Kule, Yukarı Dikmen Mah.

Turan Güneş Bulvarı, No:106 06650

Çankaya, Ankara

Tel: +90 312 454 11 00

E-posta: registry.tr@undp.org

www.tr.undp.org

Hazırlayanlar:

Gökçe Bayrakçeken Tüzel

İdil Safiye Soyseçkin Ceylan

Deniz Şilliler Tapan

Kıvanç Özvardar

Editör:

Bahar Paykoç

Tasarım:

www.carnavale.com.tr

İÇİNDEKİLER

- 2** ÖNSÖZ
- 3** GİRİŞ
- 4** NEDEN TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI İLETİŞİM?
- 5** TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ NEDİR?
- 5** TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARI
- 7** ADAM KELİMESİNİN GENEL KULLANIMI
- 8** OLUMSUZ ETKİLERİ AZALTMAK İÇİN STRATEJİLER
- 9** GÖRSEL MATERYAL KULLANIRKEN DUYARLI OLMAK
- 13** VIDEO/FİLM ÜRETİMİNDE DİKKAT EDİLECEK NOKTALAR
- 14** TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI İLETİŞİMİN VE CİNSİYETÇİ KALIP YARGILARIN KIRILMASININ SAĞLANMASI
- 18** İLETİŞİMİN FARKLI YÖNLERİNİN ANALİZ EDİLMESİ
- 18** DIŞ İLETİŞİMDE DİLİNİZİN TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLILIĞINDAN EMİN OLUN
- 19** İÇ İLETİŞİMDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BİR DİLİN KULLANILDIĞINDAN EMİN OLUN
- 20** TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI İLETİŞİM: ARAMIZDAKİ DAYANIŞMA
- 21** REFERANSLAR

ÖNSÖZ

Dil, düşünceleri etkileyen, toplumsal cinsiyet rollerini şekillendiren ve dolayısıyla da toplumsal cinsiyet eşitliğini toplumlara yerleştirme potansiyeli taşıyan bir mekanizma, bir araçtır. Hayatı nasıl algıladığımızı gösterdiği gibi onu belirler de. Toplumsal cinsiyet ile ilgili düşünce ve davranışlarımızın oluşumunda, dolayısıyla da gerçekliğe verdiğimiz anlamın inşasında dilin rolü büyüktür.

UNDP Türkiye olarak tüm programlarımız ve müdahalelerimizde; kurum içinde ve işbirliği geliştirdiğimiz tüm kurumlarla her temasımızda toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi prensiplerini temel alıyoruz. Bu rehberi hazırlama nedenimiz de hem UNDP çalışanları olarak kendi aramızda hem de birlikte çalıştığımız kurum, kuruluş ve bireylerle iletişim içindeyken toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşıma sahip olmanın yollarını belirlemektir.

Dilimiz, dünyaya geldiğimiz andan itibaren şekillenmeye başlar. İçinde yaşadığımız toplumun normları, düşünce ve eylemleri çerçevesinde yoğrulur ve bilinçsizce içselleştirdiğimiz kurallar bütünü haline gelir. Bu nedenle de çoğu zaman farkına bile varmadan cinsiyetçi bir dil kullanır ve dolayısıyla da onu her seferinde yeniden üretiriz.

Elinizdeki rehber değişimin farkındalıkla başladığı düşüncesinden hareketle dilimizin sınırlarına, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten kullanımlarına ve bunları nasıl değiştirebileceğimize dair ufuk açıcı bir izlek sunuyor.

Toplumsal cinsiyete duyarlı iletişimin bir ülkenin, topluluğun ya da kurumun toplumsal cinsiyet eşitliğine olan adanmışlığının bir işareti olduğuna inanıyoruz ve sizleri bu işareti takip ederek dönüşümün kendisi olmaya davet ediyoruz.

İlgi ve özveriniz için şimdiden teşekkür ediyor, bu rehberin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı bir toplum haline gelme yolunda bize yardımcı olmasını diliyoruz.

Claudio Tomasi

UNDP Türkiye Mukim Temsilcisi

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi kalkınmanın başlıca gereğidir. Birleşmiş Milletler tarafından 1990 yılından bu yana gelişerek izlenen insani gelişme anlayışı¹; kalkınma hedefine yönelik olarak hayata geçirilen tüm çalışmalarda toplumsal refahı, insanın kendi potansiyelini gerçekleştirilmesine olanak verecek kaynak ve fırsatlara erişimde eşit ve adil muameleyi; insanların ırk, dil, din, sınıfsal konum, gelir düzeyi, bedensel kapasite, yaş, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, toplumsal cinsiyet açılarından herhangi bir ayrımcılığa uğramamalarını hedefler.

İnsani gelişme anlayışı çerçevesi içinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele etmek ana odaktır ve kalkınmanın her alanında gözetilmelidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi kadınların ve erkeklerin eşit biçimde ve görünür şekilde tüm süreçlere dâhil olmasına özen göstermeyi gerekli kılar. Bu perspektifin kurulması, anlaşılması, yerleşmesi ve kullanılması ise her şeyden önce iletişim süreçlerinde kendisini göstermelidir.

29 Ekim 1992 tarihli ve ST/IC/1992/67 sayılı Birleşmiş Milletler Sekreterliği İdari Yönergesi “Önyargıdan arınmış dil önemlidir, çünkü dili kullananın yaklaşımını gösterir. Bir cinsiyetin diğerinden daha üstün olduğunu iddia eden ifadelerden kaçınılmalıdır” demektedir.²

Benzer biçimde 14 Ağustos 1998 tarih ve ST/CS/SER.A/41 sayılı editoryal yönetmelik; Birleşmiş Milletler belgelerini yazan ve düzenleyen herkesin cinsiyete duyarlı dil kullanımı konusuna dikkatini çekmekte, resmi yazışmalarda toplumsal cinsiyete duyarlı dil kullanımı ihtiyacına azami dikkat gösterilmesini ve cinsiyete özgü ve potansiyel olarak ayrımcı ifadelerden kaçınma gereğini vurgulamaktadır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı iletişim rehberi, UNDP Türkiye’nin 2015 yılından bu yana hız kazanan toplumsal cinsiyet eşitliği ana akımlaştırması çalışmalarının hem aracı hem sonucu hem de göstergesidir.

¹ İnsani gelişme çerçevesinin öncülüğünü İnsani Gelişme Raporu aracılığıyla Mahhub ul-Huq ile birlikte 1990 yılında UNDP yaptı. Tanım için: <http://hdr.undp.org/en/humandev>

² Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyeti Kapsayıcı Dil; <https://www.un.org/en/gender-inclusive-language/index.shtml>

NEDEN TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI İLETİŞİM?

Dil, dünyayı yorumlama biçimizdir. Kendi dışımızdaki dünya hakkındaki fikrimizi şekillendirir ve davranışımızı belirler. İletişim sırasında seçtiğimiz kelimeler, toplumsal cinsiyet ilişkilerini de içeren dış dünya hakkındaki varsayımlarımızı yansıtır.

Gerçekliğe ilişkin anlamlar verili değildir. Biz bir gerçekliğin anlamını dil yoluyla inşa ederiz. Baskın olan anlamların varlığına rağmen, bu anlamları sorgulayan alternatif anlamlar da mevcuttur.

O halde gerçekliğe verilen anlamın ve dolayısıyla düşünce ve davranışların değişimini, iletişim dilini değiştirerek ve kullanılan iletişim araçlarının içeriğini yöneterek de sağlamak mümkündür. Unutmayalım ki, kullanılan dilin cinsiyetler arası eşitsizliği pekiştirme ve yeniden üretme gücü olduğu gibi, toplumsal cinsiyet eşitliğini topluma yerleştirme potansiyeli de vardır.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları dünyaya ve olanaklarına dair “yanlı” bir bakış ortaya koyarken kadınlara ve erkeklere sınırlar çizer ve kadınlık ve erkeklik durumlarını değersizleştirir.

Toplumsal cinsiyet önyargıları içeren dil, işyerlerimize ve gündelik hayatlarımıza nüfuz etmiş durumdadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı dil ise gündelik dilde yer alan bilinçsiz varsayımlara karşıdır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı iletişim; kadın ve erkeğin eşit temsil edildiği, kaynaklardan ve fırsatlardan eşit yararlandığı, rolleri eşit üstlendikleri, karar alma süreçlerinde dengenin gözetildiği, kalıpların sorgulandığı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasına hizmet eden kapsayıcı ve stratejik bir araç ve tüm kalkınma uzmanlarının sahip olması gereken bir beceridir. UNDP Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İletişim Rehberi’nde belirtildiği gibi sahip olunması gereken bir beceridir çünkü kalkınma uzmanları, dilin, iletişimin ve müdahalenin tüm seviyelerinde “toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini dönüştürme ya da yeniden üretme” gücünün farkında olmalıdır.³

3 Marin, F (2018) *Let's speak Gender, 10 Principles of Gender Responsive Communications for Development*, UNDP İstanbul Bölge Ofisi, İstanbul. <https://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/gender-equality/10-principles-of-genderresponsive-communications.html>

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ NEDİR?

Cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farkları tanımlar. Toplumsal cinsiyet ise kadınlar ile erkekler arasındaki toplumsal olarak kurulan ve sosyal kaynakları olan farklılıklardır. Bir bireyin toplumsal cinsiyeti, sadece doğal ve biyolojik olarak belirlenmeyen, daha çok norm ve kalıp yargılar tarafından dayatılan rol ve özelliklerden oluşur. Kadınlar ve erkekler için toplum tarafından ve toplumsal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve nitelikler “toplumsal cinsiyet” kavramı ile ifade edilir. Toplumsal cinsiyet zamana ve kültüre bağlı olarak değişiklik gösteren bir yapıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği; bireylerin cinsiyetlerine bakılmaksızın, hayatın tüm alanlarında eşit fırsat ve haklardan yararlanması, kaynaklara eşit şekilde erişebilmesi ve eşit muamele görmesi, diledikleri tüm alanlarda kişisel bilgi ve becerilerini geliştirebilmesi, sahip oldukları potansiyeli gerçekleştirebilmesi ve kendi tercihlerini yapabilesidir.

TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARI

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kadınların ve erkeklerin davranış biçimlerine dair basit varsayımlar ve fikirler olarak tanımlanabilir. Bu varsayımlar ve fikirler toplumdaki cinsiyet rejimine göre belirlenir. Cinsiyetler arası eşitsiz ilişkilerin sistematik biçimde yeniden üretilmesini ve pekiştirilmesini sağlayan varsayımlardır. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, bireylerin çok yönlü ve karmaşık doğasını sınırlandırarak algıları tek tipleştirir. İki cinsiyetli bir toplum yapısı olduğunu ve bir cinsin diğeri üzerine üstünlüğünü kabul ve empoze eder.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları dile ve her türlü iletişime özellikle karakter, fiziksel özellikler, roller ve meslekler gibi alanlarda yansır. Erkek karakterler ağırlıklı olarak agresif, rekabetçi ve girişken olarak temsil edilirken; kadınlar pasif, işbirlikçi ve çekingen olarak temsil edilir. Erkek, aileyi ve evi geçindiren olarak konumlandırılırken, kadına ailenin bakımını sağlayan anne/eş olma rolü verilir. Fiziksel özellikler ve meslekler de bireylerin özelliklerinden bağımsız olarak kadınlık ve erkeklik kalıplarıyla kodlanır.

KADIN KALIP YARGILARI	ERKEK KALIP YARGILARI
Karakter • Kibar• Kırılgan• Duygusal• Sürekli söylenen• Dedikoducu	Karakter • Girişken• Cesur• Rekabetçi• Kılıbık• Kaba
Fiziksel Özellik • Zayıf• Bakımlı• Zarif	Fiziksel Özellik • Güçlü• Bakımsız• Kaba saba
Rol • Evde• Eş ve/veya anne• Ev işlerinden sorumlu• Ailenin bakımını sağlayan	Rol • Kamusal alanda• Aileyi ve evi geçindiren• Kural koyan/karar veren• Aileyi koruyan ve temsil eden
Meslek • Çocuk bakıcısı• Hemşire• Hostes• Öğretmen• Sekreter	Meslek • Doktor• Esnaf• Mühendis• Pilot• Tamirci• Teknisyen• Ustabaşı• Yargıç• Yönetici

ADAM KELİMESİNİN GENEL KULLANIMI

Türkçe’de sözcükler İngilizce, Almanca, Fransızca, İspanyolca, vb. dillerden farklı olarak, eril ve dişil olarak ayrılmaz. Ayrıca üçüncü tekil kişi zamiri olan o, kadın ve erkek için farklı kullanılmaz. Ancak bu durum Türkçe’nin cinsiyetçilikten uzak olduğu anlamına gelmez. Türkçe’de bazı kelimeler, ifadeler, deyimler ve atasözleri dilin tarihsel, toplumsal ve kültürel olarak beslediği cinsiyetçi özellikler taşır.⁴

‘Adam’ kelimesi gündelik hayatta toplumsal cinsiyet ifade etmeyen bir kelime olarak değerlendirilir. Ancak bu kelime erkek veya insan olarak belirgin bir şekilde anlamlandırılmasa bile, aslında genel kullanımı sorunludur, çünkü kadınların deneyim ve davranışından kaynaklı farklı unsurları göz ardı etmemize neden olur.⁵

Casey Miller ve Kate Swift 1976 yılında gerçekleştirdikleri çalışmada üniversite öğrencilerinin sosyolojiyle ilgili bir kitabın bölümlerini görselleştirmek için fotoğraf seçmelerini ister. Öğrenciler; “Toplum”, “İş Yaşamı” ve “Siyasal Davranış” başlıklı bölümler için kadın ve erkek fotoğraflarını bir arada seçmeye yönelir. Aynı bölümlerin başlıkları “Sosyal Adam”, “İş Adamı” ve “Siyaset Adam” olduğunda, öğrenciler yalnızca erkeklerin olduğu fotoğrafları seçerler. Bu örnek; adam sözcüğü kullanıldığında, insanların kadınları değil, erkekleri düşündüğüne ikna edici bir örnek olarak verilir.⁶ Megan M. Miller ve Lori E. James, Don M. Mackay ve David C. Fulkerson’un 1979 yılında üniversite öğrencilerinin kadınları dışlayan erkek o zamiri içeren cümleleri nasıl yorumladığını inceledikleri araştırmanın aynısını 2009 yılında tekrar ettiler. Miller ve James, çalışmayı 48 katılımcı ile yaptılar ve neredeyse 30 yıl önceki sonuçların benzerine ulaştılar: “(...) her ne kadar insanlar İngilizce’de erkeği ifade eden he kelimesinin (çevirenin eklemesi)- erkek o zamirinin jenerik bir kullanım ifade ettiğini düşünse de cinsiyeti belirsiz hipotetik bir kişiye referans verirken jenerik olarak kullanmıyorlar. (...) Erkek zamirler jenerik olarak kullanılırken, yanlış bir şekilde, cinsiyet spesifik olarak ve kadınları dışlayan bir yerden yorumlamaya eğilim gösteriyorlar.”⁷

Aslında adam kelimesi örtük olarak erkek olmayı, insan/adam olmak ile özdeşleştiren ve ‘herkesi’ kapsama iddiasıyla kadını görünmez kılan ifadelerden biridir.

4 Marin, F (2018) *Let’s speak Gender, 10 Principles of Gender Responsive Communications for Development*, UNDP İstanbul Bölge Ofisi, İstanbul. <https://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/gender-equality/10-principles-of-genderresponsive-communications.html>

5 Virginia L. Warren *Guidelines for Non-Sexist Use of Language*, in APA Committee on the Status of Women in the Profession. <http://www.apaonline.org/apa-guidelines-for-non-sexist-use-of-language> Ulaşıldığı tarih 15.01.2021

6 Casey Miller and Kate Swift. (1976) *Words and Women*, New York: Anchor Press, s. 21.

7 MacKay, D. G., & Fulkerson, D. C. (1979). “On the comprehension and production of pronouns”. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 18, 661-673. Megan M. Miller and Lori E. James. (2009). “Is the generic pronoun he still comprehended as excluding women?”, *The American Journal of Psychology*, Vol. 122, No. 4p, p. 483-496

OLUMSUZ ETKİLERİ AZALTMAK İÇİN STRATEJİLER

Toplumsal cinsiyet rolleri, belirli cinsiyet gruplarının belli ürün ve hizmetlerle ilişkilendirilmesine, belirli mekanlarla konumlandırılmasına ve belirli fiziksel özelliklerle görselleştirilmesine neden olur. Toplumsal cinsiyet ile ilgili kalıp yargıları destekleyen ve cinsiyetçi özellikleri ortaya koyan bir dilden kaçınmak ve iletişimde cinsiyete dayalı olumsuz etkileri azaltmak için dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıda örneklerle verilmiştir.

- Sevgili anneler, sınıf partimiz için kurabiye pişirmenizi rica ediyoruz” gibi dışlayıcı cümleler kurmaktan kaçının. Daha kapsayıcı alternatif cümleleri düşünün: “Sevgili aileler, sınıf partimiz için kurabiye pişirmenizi rica ediyoruz” gibi.
- Bazı iş ve görevler yalnızca erkeklere veya kadınlara uygunmuş gibi düşünmeyin. Örneğin; çiftçiler erkek olur veya ilkokul öğretmenleri kadın olur gibi. Bu durum toplumsal cinsiyet temelli varsayımlara neden olur. Bir iş veya görevden bahsederken, eğer o kişinin cinsiyeti belliyse, ancak o zaman toplumsal cinsiyete özgü bir zamir kullanın.
- Bazı mesleklerin sadece erkeklere özgü olduğu varsayımından hareketle, bu tür sözcüklerin önüne kadın sözcüğünü ekleyerek kadını ötekileştiren ifadelerden kaçın.
- Toplumsal cinsiyet açısından adil bir dil, olanakları sınırlamak yerine onları genişletirken, kadınlar ve erkekler için hem daha kapsayıcı hem de daha hakkaniyetli bir temsiliyeti mümkün kılar. Doktor, hâkim, çiftçi veya oyuncu gibi genel terimler iki cinsiyeti de temsil eder. Yalnızca bazı durumlarda alternatif anlatım biçimlere ihtiyaç duyulur.
- Kadını görmezden gelen, büyüklük taslayan, değersizleştiren, önemsizleştiren veya kadın ve erkeğin kalıplaşmış imajlarını güçlendiren cümlelere alternatifler arayın.
- Dile yerleşmiş olan ve kalıplaşmış cinsiyetçi sözcük, ifade, atasözü, deyim, vb. kullanmaktan kaçının, cümleleri farklı ifade etmeye çalışın.
- Görsel iletişimde kadınların ve erkeklerin eşit temsil edilmesini sağlayın.
- Kadına ve erkeğe aynı davranışı gösterin.
- Nezaket içeren hitapları cinsiyet eşitliğini destekleyecek şekilde kullanın. Kadınları bir erkekle ilişkisiyle (yani evli olup olmamasıyla) etiketleyen veya kadını bir erkeğin uzantısı olarak görerek önemsizleştiren ve görünmez kılan hitaplardan kaçın.
- Toplumdaki, algı dünyamızdaki ve dilimizdeki cinsiyet eşitsizliklerini fark edin, keşfedin, sorgulayın ve dönüştürün.

GÖRSEL MATERYAL KULLANIRKEN DUYARLI OLMAK

UNDP tarafından yürütülen çalışmaların kimse üstünde olumsuz bir etki yaratmaması, iletişim ile ilgili her türlü adım için bir temel niteliklidir. Bu nitelik insani gelişme ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının temel niteliği olan “kimseye zarar verme” ilkesi ile çerçevelenmektedir.

Görsel materyal üretimi ve kullanımı da bu ilkenin takip edileceği alanlarından birisidir. Her durumda bize bilgi veren ya da görsel materyal içinde yer alan kişilerin birer iletişim nesnesi olmadığı, özel yaşama saygı çerçevesinin tüm uygulamanın üzerinde tutulması gerektiğini akıldan çıkartmamalıyız. Söz konusu kişilerin güvenliği ve kişisel hakları iletişim süreçlerinde ana önceliğimizdir. Çalışmalarımızda yer alan herkesin, yürütülen çalışmalar hakkında bilgilendirilmesi ve bu çalışma içinde yer almaya rıza göstermesi gerekir. Bu çerçevede “bilgilendirilmiş rıza” ne tür bir bilgi topladığımızı, bu bilgiyi nasıl ve nerede kullanacağımızı, ne tür faydaları olacağı, ortaya çıkabilecek olası sonuçlar hakkında kişilerin açık bir biçimde bilgilendirilmesi ve çalışmaya katılması ve katılma biçimi konusunda onay alınmasıdır. Kişi, adının gizli tutulmasını, görsellerinin kullanılmamasını ama bilgilere yer verilmesini, ya da tümüyle görünür olmayı seçebilir, bilgilerin bir kısmının kullanılmasına izin verebilir ya da tümüyle reddedebilir. İletişim için üreteceğimiz nihai araç, söz konusu rızaya dayanmalıdır. Özellikle çocukların görüntülerini çekerken ve kullanırken, ailelerinin ya da diğer sorumlu yetişkinlerin rızasının aranması, rıza alınması durumunda dahi çocukların yüksek yararının her durumda gözetilmesi gerekir. Bilgilendirilmiş rıza sonrasında ise kapsayıcı bir yaklaşım için:

- İnsanları merkeze alın. Kadınları ve erkekleri eşit olarak temsil eden görseller kullanın.

Fotoğraf: Levent Kulu/UNDP Türkiye, 28 Mayıs 2019 – UNDP Türkiye Ofisi, Ankara

- Görsellerde erkeklerin ve kadınların geleneksel/stereotip rollerde yer almadığına emin olun.

Türkiye'nin Mühendis Kızları Projesi. Fotoğraf: Beril Toper, 27 Kasım 2019 - 1915 Çanakkale Köprüsü İnşası

Fotoğraf: Bora Akbay/UNDP Türkiye, Şubat 2018 - Iğdır (<https://www.best5.org/>)

Fotoğraf: UN Women Türkiye #EvdeHeForShe Kampanyası. Ahmet Düverioğlu, Profesyonel Basketbol Oyuncusu

Fotoğraf: UN Women Türkiye #EvdeHeForShe Kampanyası. Anıl Altan, Oyuncu

- Dezavantajlı veya hayatta kalmayı başaran kişiyi kurban olarak gösteren görselleri kullanmaktan kaçının.
- Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yeniden üreten görselleri kullanmaktan kaçının.

Fotoğraf: UNDP Ürdün #EqualPartners (Eşit Partnerler) Kampanyası. "Günlük ev işleri, partnerler arasında bölüşülmeli." Mousa Zanani, UNDP Çalışanı

Fotoğraf: UNDP #EqualPartners (Eşit Partnerler) Kampanyası. "Haydi birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı evler inşa edelim!" Erin Noonan, UNDP Genel Merkezi Çalışanı

- Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıları yeniden üretmekten kaçınin.
- Mültecileri ve herhangi bir toplumsal grubu kişilsiz, kategorileştirilmiş ve mağdur ya da kurban olarak temsil etmektan kaçınin.
- Milliyet, yaş, cinsiyet, etnik kimlik, engellilik gibi bireysel farklılıklara özen gösteren görseller ve ifadeler kullanin.

Fotoğraf: Levent Kulu/UNDP Türkiye, 10 Mayıs 2020 – Büyükkçekmece, İstanbul

- İnsanlar adına konuşmaktan kaçınin ve onların sesinin duyulmasına destek olacak şekilde hareket edin.

VIDEO/FİLM ÜRETİMİNDE DİKKAT EDİLECEK NOKTALAR

Görünürlük, yürütülen çalışmaların bilinmesi, başka çalışmalara ilham vermesi ve örnek teşkil etmesini sağlar. Günümüzde özellikle “videolar” görünürlük çalışmalarının en önemli parçasını oluşturur. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kapsayıcılık, bir video üretiminde, fikrin geliştirilmesinden başlayarak tüm üretim süreci boyunca gözetilmesi gereken temel ilkelere dir.

Kalkınma profesyonelleri olarak kurumumuzun toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki değerlerini bilmek ve bunları tüm yaptığımız işlerin ana eksenine haline getirmek bizlerin sorumluluğundadır. Kalkınma iş birliğimizin tarafları olan ve birlikte çalışmalar yürüttüğümüz kişi ya da kurumların, söz konusu ilkelerle uyumlu bir şekilde hareket etmesini sağlayacak farkındalık, bilgi ve rehberlik ile mümkün olacaktır. Bu çerçevede video/film üretiminde dikkat edilmesi önemli noktalar şöyledir:

- Video/film üretimi sürecini, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışan uzmanlarla iş birliği ve temas halinde yürütelim.
- Video/film üretimi için toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığına/çalışmalarına sahip kişi ya da kurumlarla iş birliği yapalım.
- Videoya/filme konu olan ve video/filmi üreten kişilere UNDP Türkiye tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İletişim Rehberi’ni iletelim. Konuyla ilgili çeşitli materyalleri önceden görmesini sağlayalım ve hassasiyetimizin altını çizelim.
- Üretim sürecine katılan tüm taraflara, cinsiyetçi dil kullanmama konusundaki hassasiyetimizi net olarak ifade edelim. Gerekirse iş tanımı ve benzeri dokümanlarda konuya yer verelim.
- Kayıt başlamadan önce konuşan kişiyi kayıt sırasında konuşmanın doğruluğunda cinsiyetçi dil kullanılması durumunda kaydı kesilerek tekrar yapılabilmesi konusunda baştan haberdar edelim.
- Kayıt sırasında konuşan kişi kurum ilkeleri ile uyumlu olmayan bir ifade kullandığında kaydı keserek isterse yeniden konuşabileceğini hatırlatalım ve kabul ederse o kısmın kaydını yenileyelim.
- Eğer konuşan kişinin dilini bilmiyorsak ve çeviri sırasında cinsiyet eşitliğine uygun olmayan ifadeler kullandıysa, kendisine sorularak Türkçe altyazısında yapacağımız değişikliğe onay verip vermediğini soralım.

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI İLETİŞİMİN VE CİNSİYETÇİ KALIP YARGILARIN KIRILMASININ SAĞLANMASI

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ HİTAP VE MESLEKİ REFERANSLARLA DESTEKLEYİN

Ön yargılı	Ön yargısız
Satıcı adam, satıcı kadın	Satış temsilcisi, satıcı
Kariyer sahibi kadın	Profesyonel, yönetici, iş insanı
Hostes, Host	Kabin görevlisi
Erkek hemşire	Hemşire
Ev hanımı, ev erkeği	Evi çekip çeviren
İş adamı, iş kadını	İş insanı, girişimci
Kadın (temizlik yapan)	Temizlikçi
Ev sahibesi	Ev sahibi
Bayan	Kadın

DIŞLAYICI TERİMLERİ KULLANMAKTAN KAÇININ

Ön yargılı	Ön yargısız
Adam	İnsan, kişi, birey
İnsanoğlu/Âdemoğlu	İnsanlık
Projeye adam almak	Projeye eleman/çalışan almak
Kameraman	Kamera operatörü
Kadın/bayan gazeteci, kadın/bayan muhabir	Gazeteci, muhabir
Kadın/bayan polis, erkek polis	Polis memuru

Kadın/bayan doktor, erkek doktor	Doktor
Adam olmak	Büyüme, iyi yetişme, iyi bir duruma gelme, toplum kurallarına uyuyor olmak.
Centilmenlik anlaşması	Yazısız sözleşme
Sıradan adam	Sıradan insan
Anavatan	Vatan/memleket
Düşünen adam	Düşünen insan/entelektüel
Sözünün eri	Verdiği sözü yerine getiren
Adam/gün sayısı	Çalışma gün sayısı

KALIPYARGILARI YENİDEN ÜRETMEKTEN KAÇININ

Ön yargılı	Ön yargısız
Bayan tuvaleti	Kadın tuvaleti
Kadın gibi	Nazik
Kızlık soyadı	Evlilik öncesi soyadı
Kız gibi	Utangaç, çok güzel ve yeni (kullanıldığı yere göre)
Kız çocuk, erkek çocuk	Kız çocuk, oğlan çocuk

CİNSİYETÇİ ATASÖZÜ VE DEYİMLERİ KULLANMAKTAN KAÇININ

Kız evi, naz evi
Kızın mı var derdin var
Anasının kızı / Anasına bak kızını al
Kızını dövmeyen dizini döver
Oğlan dayıya kız halaya çeker
Bir kızı bin kişi ister bir kişi alır
Kız almak / Kız vermek

Delikanlı kız

Hanım evladı / Hanım hanımcık

Erkek sözü vermek

Erkekliğe sığmamak

Erkeklik sende kalsın

Erkeğin kalbine giden yol midesinden geçer

Erkek adam ağlamaz

Kadın erkeği rezil de eder, vezir de

Adam gibi adam/adam gibi kadın

Adama benzemek

Adam içine karışmak

Kalibının adamı olmamak

Kız gibi gülmek /yürümek

Anasını satmak

Kadınlar hamamına çevirmek

Evde kalmış

Kız kurusu

Eksik etek

Kaşık düşmanı

Karı ağızlı!

Hanım evladı

Delikanlı kız

Oğlan büyür koç olur, kız büyür hiç olur

Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün

Oğlanı her karı doğurmaz, er karı doğurur

Oğlunu seven hocaya, kızını seven kocaya verir

Kadının şamdanı altın olsa, mumu dikecek erkektir

Anan gibi saç uzatacağına, baban gibi bıyık bırak

Erkeğin okumuşu kadı, karının okumuşu cadı olur

ÖRNEKLER VE ALTERNATİF ÖNERİLERİ

Ön yargılı	Ön yargısız
(Yönetici konuşurken) Bu işi bizim kıza vereceğim	Asistanımdan bu işi üstlenmesini rica edeceğim
(İşyerinde bir hitap olarak) Kızlar, çocuklar	Arkadaşlar
(İşyerinde bir hitap olarak) Güzelim, canım, vs	Adıyla hitap edelim
Kıvanç da Volkan da tam zamanlı işe sahipler ve Volkan eşine ev işlerinde yardım ediyor	Kıvanç da Volkan da tam zamanlı işe sahipler ve ev işlerini paylaşıyorlar
Zeynep ofisteki kızlarla yemek yedi	Zeynep ofisteki kadınlarla yemek yedi
Araştırmacılar genellikle karılarını ve çocuklarını ihmal ederler	Araştırmacılar genellikle eşlerini ve çocuklarını ihmal ederler
Komitedeki bütün hanımlar alınan kararı destekledi	Komitedeki bütün kadınlar alınan kararı destekledi
Hilal bir meslek kadını	Hilal bir profesyonel meslek sahibi
Kadın şoför kaza yaptı	Şoför kaza yaptı
Türkiye'den bir kadın hekim bir başarıya imza attı	Türkiye'den bir hekim bir başarıya imza attı

İLETİŞİMİN FARKLI YÖNLERİNİN ANALİZ EDİLMESİ

İç ve dış iletişimde kullanılan ve farklı iletişim kanallarından gelen bilgileri gözden geçirip analiz edin. Aşağıdakiler, çalıştığınız kuruluşun toplumsal cinsiyet eşitliğine bakışını, duruşunu ve eylemlerini yansıtır:

- Kullanılan dil
- Kullanılan görseller
- Kullanılan mesajlar
- Mesajın hedefi
- Toplumsal cinsiyet konularının varlığı, çok az mı yoksa temel bir konu olarak mı ele alındığı
- Çalıştığınız kuruluşun o ülkedeki toplumsal cinsiyete yönelik bakışının ve duruşun kanıtı

DIŞ İLETİŞİMDE DİLİNİZİN TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLILIĞINDAN EMİN OLUN

- Web sitesinde dil ve görsel açısından toplumsal cinsiyete duyarlı olmak
- Üst yönetim tarafından yapılan konuşmaların içeriğinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin mesajlara yer vermek ve dil kullanımına özen göstermek
- Kurumun resmi sözcüsü olarak hem kadın hem de erkeğin seçilmesi
- Etkinliklerde konuşmacılar belirlenirken kadın-erkek eşitliğini gözetmek
- Etkinliklerde kadınları ve erkekleri eşit olarak görevlendirmek
- Etkinliklerde kadınların ve erkeklerin eşit katılımını teşvik etmek
- Etkinliklerde kadınlara sadece sunucu ve/veya kolaylaştırıcı rollerinin verilmediğinden emin olmak
- Kurumsal iletişim ve tanıtım materyallerinin içeriği, dili ve görsellerinde toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımı korumak
- Toplumsal cinsiyete ilişkin yayınlarda, belgesellerde, radyo yayınlarında kullanılan dile özen göstermek

- Basın bültenlerinde, sosyal medya mesajlarında toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılardan kaçınmak
- Yazılı, görsel ve sosyal medya ile paylaşılacak görsellerde kadın-erkek temsilinin eşit şekilde sağlanması

İÇ İLETİŞİMDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BİR DİLİN KULLANILDIĞINDAN EMİN OLUN

- Her türlü yazışmada (mektup, e-post, vb.)
- Kadınlar ve erkekler için kullanılan hitap cümlelerinde (Bay, bayan, sevgili, sayın)
- Yönetimin çalışanlara karşı kullandığı ve çalışanların kendi aralarında kullandığı dilde
- Sunumlar ve iç toplantılardaki iletişimde kullanılan dilde
- Ofis içi iletişim materyallerinde (Merkez ofisten veya ülke ofisinden gelen bültenler, broşürler vb.,) kullanılan dilde
- Ofisin dekorasyonunda kullanılan posterler ve sloganlardaki dilde
- Ofis içi dil ve iletişim rehberlerinde
- Kullanılan dilin toplumsal cinsiyete duyarlı olduğundan emin olun.
- Ofisin etkinliklerinde kadınların ve erkeklerin eşit temsilinin ve etkin katılımının sağlanması, etkinliklerde hem kadınların hem de erkeklerin kolaylaştırıcı ya da yürütücü olarak görev alması konusunda özen gösterin.

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI İLETİŞİM: ARAMIZDAKI DAYANIŞMA

Toplumsal cinsiyete duyarlı iletişim kurabilmek için çatışmacı ve yarışmacı değil dayanışmaya yönelik bir dilin kullanımını alışkanlık haline getirmek gerekir. Toplumsal cinsiyete duyarlı iletişim sadece kadın ve erkek ile ilişkili durumlara işaret etmez. Bunun yanında iletişimde baskıcı güç ilişkilerinin terk edilmesi gerektiğini de gündeme getirir. İşyerinde çalışanlar arasındaki ilişki iş birliği, saygı, dürüstlük ve birbirinin haklarını tanımaya dayalı biçimde kurulmalıdır. İletişim kültürümüzü değiştirmek aktif olarak dinlemek, empati kurmak ve başkalarına da faydalı olmak (diğerkamlık) ile başlar. Bireyci ve rekabetçi davranışın ve iktidara dayalı dikey hiyerarşik ilişki biçiminin yerini, açık iletişim, fikir alışverişi, iş birliği ve güvene dayalı yatay ilişki biçiminin alması durumunda toplumsal cinsiyete duyarlı bir iletişim kurma olanağına kavuşabiliriz.

FİKİR TARTIŞMASINA KARŞI DİYALOG

Fikir tartışması	Diyalog
Tek bir doğru cevabın olduğunu, onu da bildiğini düşünmek	Birçok insanda cevabın farklı parçaları olabileceğini düşünmek
Diğer tarafın haksız/yanlış olduğunu göstermeye çalışmak	İş birliğine önem verip ortak bir anlayışta buluşmak için birlikte çalışmak
Kazanma hedefli olmak	Ortak zemin bulmaya çalışmak
Kusur arayıp, karşı argümanlar geliştirmek	Anlamak için dinlemek, anlam bulmak ve ortaklaşmak
Kendi varsayımlarımızı doğru olarak savunmak	Başka fikirlerin bizi geliştireceğini kabul etmek
Başkalarının kusurlarını ve zayıf yönlerini ortaya çıkarmaya çalışmak	Başkalarının güçlü ve değerli yanlarını ortaya çıkarmak
Bir kaybeden ve bir kazanan yaratarak tartışmanın önünü tıkamak	Tartışma sonlandıktan sonra bile konunun gelişimine açık olmak
Durumu haklı çıkararak bir onay ya da sonuç aramak	Yeni durumları keşfetmek, kendini kapatmamak

REFERANSLAR

Code of Conduct On-Demand Audiovisual Media Services. (2011). https://www.asai.ie/wp-content/uploads/On-Demand-Audiovisual-Media-Services-Code-Final_May-2011_.pdf

Colours of a Journey: Code of Ethics - Work with Refugee Children. (Tarihsiz) <https://coloursofajourney.eu/code-of-ethics/>

Dursun, Çiler. (2016). Gender-sensitive language in communication. Atölye Sunumu. 9 Haziran 2016, BM, Ankara, Türkiye.

Galvankova, Barbora. (2015) Gender mainstreaming crash course. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Anakımlaştırılması Atölyesi, 22-23 Eylül 2015, BM, Ankara, Türkiye.

Georgiou, M., Zaborowski, R. (2017). Media coverage of the “refugee crisis”: A cross-European perspective”. Council of Europe. DG1 (2017)03.

Gerzon, M. (2006). Learning through conflict: How successful leaders transform differences into opportunities. Boston, Ma.: Harvard Business Review Press.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bir Yazım Rehberi (tarihsiz). Kadir Has Üniversitesi Yayınları. Ulaşıldığı link <http://www.khas.edu.tr/w243/files/news/Gender%20Sensitive%20Writing%20Guide.pdf>

İletişimde toplumsal cinsiyet eşitliği rehberi [Gender Equality in Communication Guide]. (2017). Koç Holding

Marin, F. (2018). Ten principles for gender-responsive communications, UNDP İstanbul Bölge Ofisi. Ulaşıldığı link <https://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/gender-equality/10-principles-of-genderresponsive-communications.html>

Miller M. M., James L. E. (2009). Is the generic pronoun he still comprehended as excluding women. The American Journal of Psychology, 122(4), 483-496.

Miller, C., Kate S. (1976). Words and Women. Garden City, NY: Anchor Yayınları/Doubleday.

Sandvik K., Jacobsen K. L, McDonald, S. M. (2017) Do no harm: A taxonomy of the challenges of humanitarian experimentation”. International Review of the Red Cross, 99 (1), 319-344.

Statement on gender and language. (2018). Ulaşıldığı link <http://www.ncte.org/positions/statements/genderfairuseoflang>

Warren V. L. (tarihsiz) APA guidelines for non-sexist use of language. Ulaşıldığı link <http://www.apaonlinecs.org/apa-guidelines-for-non-sexist-use-of-language>

tr.undp.org